

Козинець Олена Гаврилівна

кандидат історичних наук, доцент,
зав. кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права
Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій
Чернігівського національного технологічного університету

Козинець Ірина Гаврилівна

старший викладач кафедри цивільного, господарського,
адміністративного права та процесу
Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій
Чернігівського національного технологічного університету

Козинець Елена Гавриловна

кандидат исторических наук, доцент,
зав. кафедрой теории и истории государства и права, конституционного права
Учебно-научного института права и социальных технологий
Черниговского национального технологического университета

Козинець Ирина Гавриловна

старший преподаватель кафедры гражданского, хозяйственного,
административного права и процесса
Учебно-научного института права и социальных технологий
Черниговского национального технологического университета

Kozynets Olena Havrylivna

The Candidate of Historical Science, the Associate Professor,
the Head of Theory and History of State and Law, Constitutional Law Department of
Educational and scientific institute of Law and Social Technologies
Chernihiv National University of Technology

Kozynets Irina Havrylivna

Senior lecturer of civil, economic, administrative law and process department
Educational and scientific institute of Law and Social Technologies
Chernihiv National University of Technology

**СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА ПОЛІТИКИ «НОВОГО КУРСУ»
Ф.Д.РУЗВЕЛЬТА**

**СОЦИАЛЬНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПОЛИТИКИ «НОВОГО
КУРСА» Ф.Д.РУЗВЕЛЬТА**

**THE SOCIAL COMPONENT OF THE «NEW DEAL» POLICIES OF
F.D.ROOSEVELT**

Анотація: У статті досліджуються основні заходи адміністрації

президента США Ф.Д. Рузвельта, спрямовані на подолання економічної кризи 1929-1933 рр. Основна увага приділена соціальній політиці держави. Проаналізовані причини запровадження політики «нового курсу». Охарактеризовані основні заходи по стабілізації ситуації. Зокрема, досліджені соціальні аспекти політики «нового курсу». А саме: державне регулювання економіки, боротьба з безробіттям, створення системи соціального страхування та допомоги, співпраця з профспілками.

Ключові слова: криза, «новий курс», Ф.Д. Рузвельт, боротьба, соціальна політика, закон, Конгрес.

Аннотация: В статье исследуются основные мероприятия администрации президента США Ф.Д. Рузвельта, направленные на преодоление экономического кризиса 1929-1933 гг. Основное внимание уделено социальной политике государства. Проанализированы причины введения политики «нового курса». Охарактеризованы основные мероприятия по стабилизации ситуации. В частности, исследованы социальные аспекты политики «нового курса». А именно: государственное регулирование экономики, борьба с безработицей, создание системы социального страхования и помощи, сотрудничество с профсоюзами.

Ключевые слова: кризис, «новый курс», Ф.Д. Рузвельт, борьба, социальная политика, закон, Конгресс.

Annotation: The article examines the main activities administration of US President Franklin Delano Roosevelt was aimed at overcoming the economic crisis of 1929-1933. The focus is on the social policy of the state. The reasons the introduction of the policy of «New Deal». Describes the main measures of stabilize the situation. In particular, studied the social aspects of the policy of «New Deal». Namely, the state regulation of the economy, the fight against unemployment, creating a system of social insurance and assistance, cooperation with trade unions.

Key words: crisis, «New Deal», F.D.Roosevelt, struggle, social policy, Law, Congress,

Постановка проблеми. У сучасному світі багато говорять про побудову соціальної держави. Соціальна політика держави, розвиток соціального права, створення соціальної держави в цілому тісно пов'язані з економікою країни. Як би ми не прагнули протягом останніх двох десятиліть, після зруйнування ідеалів марксизму-ленінізму, відмовитись від того, що економіка є базисом, а решта соціальних інститутів надбудовою, основний постулат цієї теорії залишається практично непохитним.

В умовах пошуку шляхів виходу з перманентної кризи, в якій знаходиться наша держава, доцільно було б звернутися до зарубіжного досвіду подолання кризи. Прагнення побудувати сильну державу, декларування проведення реформ нічим не підкріплюється, крім розмов про нібито дієві заходи в цьому напрямку. З часу виникнення економічної кризи у 2008 р. мало що змінилось на краще для пересічного громадянина, а прогнози на майбутній 2015 р. не є втішними. Історія знає приклади ефективних заходів виходу з кризи, зокрема, найбільш чітко це представлено у соціальній політиці Ф.Д. Рузвельта, 32-го президента США під час проведення ним т.зв. «нового курсу».

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню історії США приділялось достатньо уваги в радянській, пострадянській та в американській науці. Однак, радянські дослідники увагу приділяли не основним заходам адміністрації Ф.Д. Рузвельта, а класовій боротьбі, яка посилилась у зв'язку з погіршенням матеріального становища простих американців. За радянських та пострадянських часів проблеми економічної кризи досліджувались такими видатними вченими, як Лан В.І. [1], Мальков В.Л. [2,3], Яковлев М.М. [4], Іванов С.В. [5], Васил'єв В.С. [8], Согрін В.В. [9,10].

У цілому дослідження радянського періоду багаті фактичним матеріалом, на який спираються сучасні автори, але основну увагу останні на відміну від попередників, звертають не на класову боротьбу, а на реформи, зокрема

соціальні, які призвели до створення фундаменту державного регулювання умов праці, створення системи страхування по безробіттю та за віком і т.ін., яка зберігається у США і дотепер.

Метою статті є дослідження основних заходів адміністрації Ф.Д.Рузвельта в галузі соціальної політики, боротьба з безробіттям, державне регулювання економіки з метою співвідношення пропозиції та попиту, радикальні заходи у сфері розподілу, створення системи соціального страхування, прийняття трудового законодавства.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж говорити про дії Ф.Д. Рузвельта як президента, який вивів країну з кризи, необхідно звернути увагу на його перед президентську кар'єру. Так, 1928 р. кандидат від демократичної партії Ф.Д. Рузвельт переміг у виборах на посаду губернатора штату Нью-Йорк. Це стало своєрідним трампліном у його політичному злеті. Вже перебуваючи на посаді губернатора, він здійснив заходи по боротьбі з бідністю, які не мали аналогів у США. Включившись у передвиборчу кампанію на пост президента він зробив промову, головним лейтмотивом якої стала теза про необхідність допомоги «забутій людині». Промова про «забуту людину» пояснювала походження економічного лиха низьким рівнем споживання мас і переносила увагу на проблеми перерозподілу доходів. Економічна політика президента Г. Гувера, яка ігнорувала потреби мільйонів простих американців і була цілком орієнтована на надання допомоги заможним, була піддана критиці як прояв збанкрутілого елітарного підходу. У промові проводилася паралель між сформованим у країні надзвичайним станом і війною, і виражалось переконання в неминучості розширення ролі уряду в ході вирішення проблем, що постали перед країною. Країна потребує, сказав Рузвельт, «планів, що нагадують ті, які були реалізовані в 1917 р. і які будувалися як би знизу вгору, а не зверху вниз, т. т. планів, повернених у бік інтересів забутої людини, що знаходиться біля основи економічної піраміди» [3, 29]. Ця промова викликала неоднозначну реакцію як серед демократів, так і серед республіканців, але Ф.Д. Рузвельт зумів скористатися ситуацією і подальша його передвиборча

робота принесла йому перемогу на президентських виборах. Інавгурація відбулася 4 березня 1933 р.

Взагалі 1933 р. став важливим не тільки для окремо взятого політика, а саме для Ф.Д. Рузвельта, який на довгі роки став президентом США, але й для американської історії в цілому, яка нібито поділилась на «до» та «після». Якщо до 1933 р. американське суспільство розвивалось за класичними канонами капіталізму, то після 1933 р. було покінчено з економічним лібералізмом і почалось втручання держави у виробництво та розподіл. Саме така політика держави по відношенню до економіки стала визначальною за часів президенства Ф.Рузвельта. Розпочинаючи свій шлях реформатора він сказав фразу, яка пізніше стала крилатою: «Історія людства розвивається по містичним циклам. Одним поколінням дається багато, інші тільки відповідають, теперішнє покоління американців зустрічається з долею» [9, 218].

Як з'ясувалось пізніше 30-ті рр. ХХ ст. стали доленосними не тільки для США, а й для всієї західної цивілізації, капіталістичної системи господарювання і світового співтовариства в цілому. В більшій мірі підсумок «зустрічі з долею» залежав від історичного вибору, який належало зробити різним суспільствам, в тому числі й американському.

«Зустріч з долею» в 30-х рр. ХХ ст. містила три основні та альтернативні моделі, які пропонували різні держави та системи, але які були обумовлені, в першу чергу, безпрецедентною світовою економічною кризою.

Першу модель запропонувала Німеччина, яка 1933 р. відмовилась від ліберально-демократичних способів розв'язання кризи і обрала для себе разом із Гітлером право-радикальний варіант порятунку, який обернувся трагедією для нації.

Другу модель запропонував СРСР, який для вирішення гострих соціально-економічних проблем обрав ліво-радикальний політичний режим, який проіснував багато десятиліть і в останній чверті ХХ ст. був вичерпаний.

Третій варіант вирішення проблем був продемонстрований США в 30-х рр. ХХ ст. За основу була взята ліберально-демократична модель державного

регулювання капіталістичного виробництва та розподілу. Ця модель, створена Ф.Рузвельтом та його прибічниками життєздатна і дотепер.

Економічний ріст 20-х рр. ХХ ст. завершився 24 жовтня 1929 р. стрімким падінням курсу акцій на Нью-Йоркській біржі. Американська економіка опинилась у глибокій кризі. Але цей крах був лише одним із проявів глибоких кризових явищ у американській економіці. Криза перевиробництва швидко охопила промисловість, сільське господарство, фінансову сферу. Так, загальний обсяг промислового виробництва у 1933 р. скоротився порівняно з докризовим 1929 р. на 46 %.

Тяжкість кризи посилювалась ще і непевними кроками уряду президента Г.Гувера, як буде зазначено пізніше по відношенню до тих заходів, які він здійснював для подолання кризи, не можна було старими методами подолати світову економічну кризу.

Вирішення завдань із подолання кризи пов'язане з ім'ям Ф.Д. Рузвельта, який отримав перемогу на чергових президентських виборах 1932 р. Ставши президентом, він запропонував програму подолання економічної кризи радикальними методами, яка отримала назву «новий курс». Здійснюючи традиційну промову до американських громадян при сходженні на посаду Ф.Д. Рузвельт проголосив, що: «Єдине перед чим ми маємо відчувати страх, - це сам страх, безглузлого, безликого, невиправданого жаху, який паралізує необхідні зусилля по перетворенню відступу у наступ» [4, с.143]. За короткий час було схвалено близько 100 законів, які були спрямовані на подолання кризи.

Майже всі заходи, які були спрямовані Ф.Д. Рузвельтом на подолання кризи мали соціальний аспект. Будь-то відбудова промисловості і введення «кодексів чесної конкуренції», чи серія законів, спрямованих на регулювання фермерського господарства, всі вони мали потужну соціальну складову. За це неодноразово Ф.Д. Рузвельта звинувачували у соціалізмі, який вважався страшним лихом у тогочасних США. Так, коли 31 березня 1931 р., будучи губернатором штату Нью-Йорк, Ф.Д. Рузвельт рекомендував легіслатурі

створити комісію з вивчення питання про можливість запровадження соціального страхування по безробіттю, його звинуватили у соціалізмі. Але це не завадило Ф.Д. Рузвельту на позачерговому засіданні легіслатури проголосити промову, яка була пронизана ідеями природного права та суспільного договору, лейтмотивом якої стала теза про те, що держава є слугою по відношенню до громадянина-господаря, що допомога, яку надає уряд громадянам – це не милостиня, а суспільний обов'язок [4, с.114-115].

З ініціативи Ф.Д. Рузвельта було створено Тимчасову надзвичайну адміністрацію допомоги в штаті Нью-Йорк. Скорочена назва від англійської TERA. Населення отримувало допомогу від неї в середньому 23 долари в місяць на сім'ю, з точки зору можливості прожити на ці кошти, то вона була дуже малою, але порівняно з допомогою в інших штатах в середньому 2-3 долари на сім'ю, робила жителів Нью-Йорку майже багачами, але звісно серед незаможних [4, 115-116]. Започатковані у одному штаті заходи з подолання кризи, після обрання на посаду президента Ф.Д. Рузвельт почав переносити на всю країну.

Але, необхідно відмітити, що «новий курс» не був продуманий та спланований раніше, він розроблявся безпосередньо перед впровадженням його у життя. Рішуча позиція Ф.Д. Рузвельта привела до позитивних результатів, до виходу з економічної кризи і до збільшення ролі уряду в економіці країни.

Першочерговою проблемою стала банківська криза. Вже 6 березня 1933 р. у зв'язку з цим були закриті всі банки. Було здійснено ряд заходів по стабілізації ситуації та централізації фінансово-банківської системи США [11, с.248].

Вже 21 березня 1933 р. президент направив конгресу послання, що передбачало ряд заходів допомоги безробітним: організацію спеціальних трудових таборів для безробітної молоді, широкий розвиток громадських робіт по всій країні і, нарешті, фінансову допомогу штатам для надання прямої матеріальної підтримки голодуючим сім'ям безробітних. 31 березня конгрес прийняв Закон про створення таборів для безробітної молоді (СКК). З метою

залучення до трудової діяльності під загальним наглядом армійського командування в спеціальних трудових таборах опинилось 250 тис. молодих людей у віці від 18 до 25 років. Тут вони отримували безкоштовне харчування, житло, одяг та 1 долар на день. Із 30-ти доларів, які вони отримували за місяць, 25 мали відправляти додому. А 12 травня Ф.Д.Рузвельт підписав новий закон, згідно з яким створювалася Федеральна надзвичайна адміністрація допомоги (FERA), що отримала в своє розпорядження від скарбниці 500 млн. дол. Половина цієї суми призначалася штатам у вигляді дотації на організацію допомоги безробітним [3, с.41].

Важливий крок у регулюванні соціальних відносин під час кризи було зроблено 16 червня 1933 р. з прийняттям закону про відновлення промисловості NIRA. Крім необхідності прийняття всіма підприємцями кодексів чесної конкуренції, де передбачалися обсяги виробництва, мінімальний рівень цін, важливим аспектом цього закону було не тільки проголошення, а визнання ряду соціально-політичних прав робітників. Зокрема, за робітниками визнавалось право на об'єднання у профспілки, на укладання колективних договорів, відбувалась фіксація мінімального рівня заробітної плати та максимальна тривалість робочого тижня. В законі про відбудову промисловості був також розділ про організацію громадських робіт для безробітних. На цій підставі була створена Адміністрація громадських робіт (PWA), яка сприяла працевлаштуванню на будівництві доріг, по розчищенню хащ, на будівництві нових військових кораблів і т.ін. За допомогою FERA, а також NIRA та її складової PWA на першому етапі реалізації «нового курсу», масштаби громадських робіт були значними, але ще багато безробітних залишалися поза системою урядової допомоги, що в 1934 р. привело до активізації страйків, до незадоволення ефективністю трудового законодавства. Страйкуючі починали вимагати від уряду збільшення асигнувань на допомогу безробітним, запровадження федеральної системи соціального страхування і т.ін. [11, с.253].

З часом під впливом громадськості, масштабних виступів американців відбувається переорієнтація в політиці Ф.Д. Рузвельта. Він визнавав, що США

не користуються «імунітетом» від негараздів. Для подолання кризи президент визнавав за необхідне використовувати нові способи ведення економічної та соціальної політики для забезпечення американців. Він визнавав вкрай тяжкий стан народу і це розуміння безпосередньо проявлялось у прийнятті цілого пакету робітничого та соціального законодавства у 1935 р. Свій курс у цей час Ф.Д. Рузвельт назвав «трохи лівіше від центру» [4, с.197].

Так, на другому етапі «нового курсу» у 1935 р. було прийнято два основні нормативні акти, які були соціально спрямованими. Перший – Національний акт про трудові відносини або закон Вагнера. Він остаточно закріпив право робітників на організацію профспілок, проведення страйків, створив систему державного регулювання трудових відносин, обмежив ініціативи підприємців. Контроль за дотриманням закону Вагнера було покладено на Національне управління з трудових відносин. Другий – федеральний закон про соціальне страхування, який запроваджував страхування двох типів – систему пенсій за віком та допомоги по безробіттю [11, с.258-259].

Умови та норми пенсійного забезпечення були єдині по всій країні. Пенсійний вік встановлювався у 65 років, було передбачено формування страхового фонду за рахунок паритетного оподаткування підприємців та найманих працівників. Страхування з безробіття будувалось на федерально-штатній основі. Коло тих, хто мав право на отримання допомоги, її розмір, терміни виплати визначались законодавством штатів.

На другому етапі «нового курсу» відбулося розширення масштабів громадських робіт. У 1935 р. конгрес прийняв закон, який надавав значні грошові асигнування на їх організацію. Також було створено нову організацію – Адміністрацію по реалізації громадських робіт (WPA). На відміну від попередниці, яка називалась Адміністрація громадських робіт (PWA), і діяла з 1933 р., WPA орієнтувалася на здійснення не масштабних проектів капітального будівництва, а займала безробітних на будь-яких роботах.

Так, на другому етапі реалізації програми «новий курс» відбулися суттєві зміни у характері соціальної політики уряду. Реформи проводились на користь

широких верств населення, про що свідчить, перш за все, створення державної системи соціального захисту населення.

Про підтримку і схвалення політики Ф.Д. Рузвельта красномовно висловились американці на чергових президентських виборах 1936 р., де з великим відривом він переміг опонента-республіканця.

Почався третій етап «нового курсу». Не відмовляючись від реформ Ф.Д. Рузвельт у 1937 р. заявив про намір провести через конгрес законопроекти про відновлення федеральних стандартів мінімальної заробітної плати, максимальної тривалості робочого тижня, про виділення асигнувань на будівництво дешевого житла і т.ін. Але конгрес його не підтримав. А в цей час вже починалась нова криза в США. Ф.Д. Рузвельт наполягав на продовженні «нового курсу», повторював, що державне регулювання економіки та соціальних відносин стало необхідністю, і в 1938 р., він все ж таки зміг переконати конгрес у своїй правоті, що виразилось у підтримці конгресом Ф.Д. Рузвельта і наданою йому можливістю провести ряд нових соціальних реформ.

Так само, як і в попередні періоди, важливим напрямом соціальної політики Ф.Д. Рузвельта було відновлення широкомасштабних громадських робіт для безробітних. Але найбільшим успіхом третього етапу «нового курсу» стало прийняття трудового законодавства. Було прийнято закон про справедливі умови праці, що надав федеральному уряду право встановлювати мінімальну погодинну ставку заробітної плати (25 центів в годину, з подальшим підвищенням до 40 центів) і максимальну тривалість робочого тижня (44 години, з подальшим зменшенням до 40 годин). Закон остаточно заборонив працю дітей до 14 років [4, с.225].

Так, завдяки рішучим крокам 32 президента США Ф.Д. Рузвельта вже починаючи з 1934 р. економіка поступово почала відновлюватися, але невдовзі розпочалася нова економічна криза 1937-1938 рр., знову падіння промислового виробництва. З 1938 р. Рузвельт почав проводити план так званої підкачки насоса, що передбачав вкладання державних коштів в економіку.

Державне регулювання економіки, яке було покладено в основу «нового курсу» тривало і після 1938 р. і стало незворотнім. Ф.Д. Рузвельт не злякався рятувати та покращувати американський капіталізм тими заходами, які зазвичай асоціювалися з соціалізмом [10, с.150]. Обсяги державного регулювання виробництва, фінансів та розподілу свідчили про суттєву перебудову капіталістичної системи США та багатьма прирівнювались до чергової Американської революції.

Ф.Д. Рузвельт змінив саме уявлення про уряд і про його обов'язки по відношенню до тих, ким він править. Держава загального благоденства, яку так багато критикували, очевидно, стала реальністю: безпосередня моральна відповідальність за мінімальний рівень життя і соціальне забезпечення, що вважаються само собою зрозумілими, нині майже беззастережно визнані більшістю консервативних політиків демократичних країн Заходу. Республіканська партія, що перемогла на виборах у 1952 р, не зробила навіть спроби змінити основні положення соціального законодавства часів Ф.Д. Рузвельта, які в 1920-х роках здавалися утопічними [7, с.356].

Висновки. «Новий курс» був своєрідним зламом в історії США ХХ ст. Розпочаті президентом Рузвельтом перетворення були спрямовані на вихід із кризи і на піднесення економіки. За часів Ф.Д. Рузвельта основні важелі регулювання ринкової економіки отримала держава, яка спрямувала свої можливості на проведення соціальних реформ.

Вперше в історії США держава взяла на себе роль гаранта соціальної захищеності американців. Було зроблено вирішальний крок у створенні держави процвітання. Функції держави надзвичайно розширились. З 1939 р. Рузвельт відмовиться від подальших реформ аж до вступу США у Другу світову війну.

Рузвельт і сам розумів, що залишались невирішеними багато проблем, але позитивні наслідки проведеного ним «нового курсу» для американської економіки, а відтак і для суспільства та держави були очевидні.

Завдяки реформам відбулась стабілізація економіки, створений фундамент сучасного державного регулювання умов праці та взаємовідносин робітників із підприємцями, вперше в історії США під час проведення «нового курсу» права профспілок проголошувались та захищались державою, а створена система страхування по безробіттю та за віком збереглася дотепер. Завдяки реформам американське суспільство почало перетворюватися у соціально-орієнтоване. Почалось створення розгалуженої соціальної інфраструктури суспільства, що дало можливість на практиці реалізувати принцип державного захисту соціальних прав громадян.

Список літератури

1. Лан В.И. США: от первой до второй мировой войны / В.И Лан. – М.: Наука, 1947. – 484 с.
2. Мальков В. Л. «Новый курс» в США. Социальные движения и социальная политика / В.Л. Мальков. – М.: Наука, 1973. – 383 с.
3. Мальков В.Л. Франклин Рузвельт. Проблемы внутренней политики и дипломатии: Историко-документальные очерки / В.Л. Мальков. – М.: Мысль, 1988. – 348 с.
4. Яковлев Н.Н. Франклин Рузвельт: Человек и политик. Новое прочтение / Н.Н.Яковлев. – М.: Международные отношения, 1981. – 416 с.
5. Иванов С.В. «Война с бедностью» Ф. Д. Рузвельта: социальные программы «нового курса» в США / С.В. Иванов. – Саратов, изд-во Саратовского ун-та, 1989. – 148 с.
6. История США: В 4 т. / Ред. кол.: Г.Н. Севостьянов и др. / Отв. ред. Г.Н. Севостьянов. – М.: Наука, 1985. – Т. 3. (1918-1945). – 660 с.
7. Берлин И. Президент Франклин Делано Рузвельт / И. Берлин // Вестн. РАН. – 2002. – Т. 72. - №4. – С. 352 – 358.
8. Васильев В. С. Франклин Д. Рузвельт и Джон М. Кейнс: экономическая политика в годы «великой депрессии» / В.С.Васильев // США. Канада. Экономика, политика, культура.–2001.-№10. – С. 73–85; №11. – С. 96–112.
9. Согрин В.В. Политическая история США XVII-XX вв.: Учеб. пособ. для вузов / В.В.Согрин. – М.: Весь мир, 2001. – 391 с.
10. Согрин В.В. Новый курс: Ф.Д. Рузвельта: единство слова и дела/В.В.Согрин // Общественные науки и современность. – 1991. – №3. – С. 146-156.
11. Язьков Е.Ф. История стран Европы и Америки в новейшее время (1918-1945 гг.). Курс лекцій. / Е.Ф.Язьков. – М.: Изд-во МГУ; ИНФРА-М,2000. – 352 с.